

MO'YLOVDOR QO'NG'IZLAR (*CERAMBYCIDAE*) NING ZARAR KELTIRISHI

Ma'rupov Akmaljon Akbarovich

Farg'na davlat universiteti Zoologiya va umumiy biologiya kafedrası o'qituvchisi

Annatosiya: *Ushbu maqolada uzunmo'ylov qo'ng'izlarning Farg'ona vodiysi hududida tarqalishi, ozuqa spektriga qarab guruhlarga bo'linishi va zarar keltirish xususiyatlari haqida dastlabki kuzatish natijalari bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *Uglerod II oksid, tengsiz ipakchilar, kladofag, shiralar, qalqondorlar, tunlam, gormofag, sellyuloza, dendrogaf, ferment.*

Kirish. O'rmon xo'jaligini yaqin istiqbolda yanada rivojlantirish maqsadida, 2017-2021 yillarda o'rmon xo'jaliklari tomonidan manzarali va mevali daraxtlarning nihol va ko'chatlarini, yetishtirishning prognoz ko'rsatkichlari muhim ahamiyatga ega. O'rmon resurslaridan samarali va oqilona foydalanish va ularni qayta tiklash, keng ko'lamda ko'paytirishni joriy etish, o'rmonlarni muhofaza qilish va ulardan samarali foydalanish, sanoat ko'lamida manzarali va mevali daraxt va butalar plantatsiyalarini yetishtirishni kengaytirishni ta'minlaydi.

Mutaxasislarning aytishicha, 1ga dagi daraxtzorlar yiliga 54 tonna changni yutib 5 tonna uglerod II oksidni ushlab qoladi. Havoni zararli mikroflora bilan to'yinishi 40-45 foizga kamaytiradi. Keng ko'lamda ko'kalamzorlashtirish xududda havo harorati ochiq joylarda nisbatan 16 daraja salqin bo'ladi.

Shunday ekan, bunday foydali qurulishbop, manzarali daraxt va butalarni turli xil kasalliklar, zararkunanda xasharotlardan saqlash bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir.

Hasharotlar o'simlikning barcha a'zolari va qismlarini ozuqa sifatida foydalanadi. Ular zarar keltirish xususiyatiga binoan birlamchi va ikkilamchi zararkunanda guruhlarga bo'linadi. Birinchi guruhga barg zararkunandalari, tana sirti zararkunandalari (tengsiz ipakchilar, shiralar, qalqondorlar, tunlamlar va boshqa sikadalar) kiradi [36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49].

Dendrofag qo'ng'izlar ozuqa spektriga binoan quyidagi turlarga bo'linadi.

- Poya zararkunandalari - Cormofag;
- Ildiz zararkunandalari - Risofag;
- Rivojlanayotgan kurtaklar zararkunandalari - Blastofag;
- Barglar zararkunandalari - Fillofag;
- Meva zararkunandalari - Carpofag;
- Shoxlarning zararkunandalari - Kladofag;
- Kurtak zararkunandalari - Nefrofag;
- Gullar zararkunandalari - Antofag;
- Urug'lar zararkunandalari - Spermafag;

Zararkunanda hasharotlarga qarshi kurash bo'yicha haligacha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqilmagan. Bu holat o'z navbatida hasharotlarning biologiyasi va yog'ochxo'rlarning

hazm organi sistemasini keng qamrovli tadqiq etish bilan bog`liq murakkab jarayon xisoblanadi. Qarshi kurash bo`yicha olib borilayotgan tadbirlarda individning o`simlikka nisbatan endoparazit ekanligi ularning fiziologik xususiyatlari xususan hazm organlaridagi sellyulozani parchalovchi fermentlar inobatga olinmaydi [1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15].

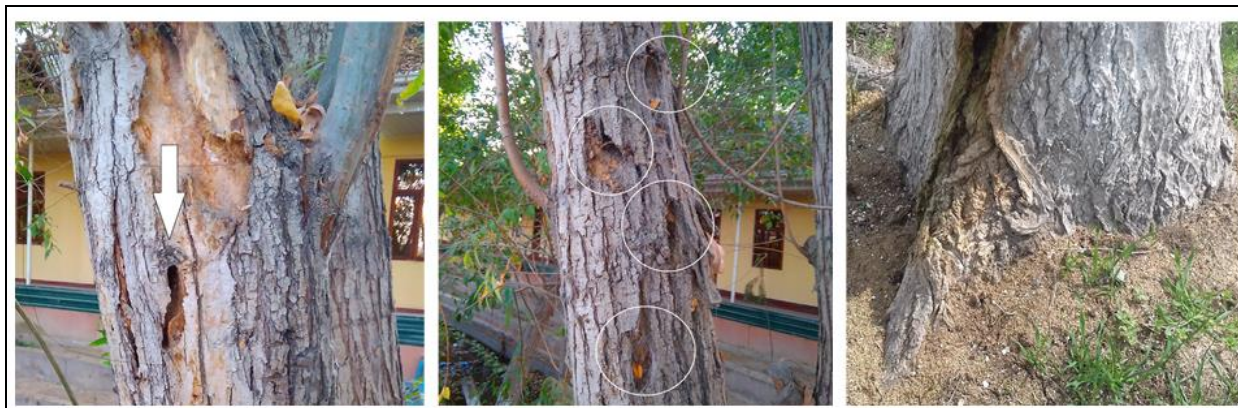
Bundan tashqari hasharotlarning ko`payish paytidagi ommaviy uchishi migratsiya muddatlarini uzoq muddat (ayrim mo`ylovdorlar) davom etishi ham muhim ahamiyatga ega [16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28,29,30,31,50,51].

Shuning uchun ularga qarshi kurash tadbirlari yaxshi samara bermasdan, o`simliklarning turli qismlari; barglari, shoxlari va yog`och mahsulotlari sifatsiz holatga kelib qolishi, ayrim mevali o`simliklar esa ularning ko`payib ketishi natijasida hosildorligi kamayib ba`zan butunlay nobud bo`lib ketishi kuzatilmoqda. (1-rasm).

1-rasm. Mo`ylovdor tomonidan zararlangan terak daraxti

Bundan tashqari zararkunandalarga qarshi kurashishi davomida ishlatilayotgan kimyoviy mahsulotlar o`simlik hosiliga salbiy ta`sir etish hollari ham qayd etilgan. Zararkunanda hasharotlarining biologiyasi, ekologiyasi va boshqa hayotiy jarayonlarini to`liq tadqiq etmasdan turib, bu muammolar yechimini topish mumkin emas. Shuningdek, bu hasharotlarga qarshi kurash vositalarini qo`llashda bu zararkunandalarning mihitini o`zgaruvchan sharoitlariga adaptatsiyasi bo`yicha tadqiqot natijalariga ega bo`lishi hamda ularning resistentlik ko`rsatkichlarini aniqlash zarurligini belgilaydi [32,33,34,35]. (2-rasm)

2-rasm. Mo`ylovdorlar bilan zararlangan daraxtni tashqi tomondan ko`rinishi

Xulosa. Zararkunanda hasharotlarga qarshi kurash usullarini ishalab chiqishda ularning uchush muddatlarini hamda aktiv harakatlanish vaqtidagi faolligini hisobga olish.

Zararkunandani yo`qotishda agrotexnik, mexanik tadbirlar ahamiyati katta bo`lib, zararkunanda tarqalishini oldini oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Akramjonovna O. S. et al. Uy parmalovchisi (*Anobium Pertinax* L.) ning biologiyasi, oziqa manbalari va zarari //Ta`lim fidoyilari. – 2022. – T. 8. – S. 135-140.
2. Юнусов, М. М., Сабирова, Г. Х., & Абдурахимов, И. Н. У. (2022). ИНФЕКЦИОННЫЕ ЗАБОЛЕВАНИЯ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА. Science and innovation, 1(D3), 87-88.
3. Mirzakhililovich, Y. M., Nabibullaevich, K. F., & Abdulazizovna, K. B. (2021). ECOLOGICAL-GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION OF ARHIDS (НОМОПТЕРА АРHИDINEА, АРHИDIDAE) IN THE FERGANA VALLEY.
4. Мустафакулов, Х., Юнусов, М., Юлдашова, Ш., & Шерматов, А. (2012). Некоторые экологические особенности озимой совки в Ферганской долине. Аграрный вестник Урала, (12 (104)), 37-38.
5. Юнусов, М. М., & Хабибуллаев, Ф. Н. (2021). ҚАТТИҚҚАНОТЛИЛАРНИ ЙИҒИШ ВА УЛАРДАН КОЛЛЕКЦИЯЛАР ТАЙЁРЛАШ. Scientific progress, 1(4), 103-107.
6. Юнусов, М. М. (2022). ТУНЛАМЛАР ВА АЙРИМ ЗАРАРКУНАНДАЛАРГА ҚАРШИ ТУРЛИ ХИЛ ҲАШАРОТ ТУТҚИЧЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ. Journal of Integrated Education and Research, 1(5), 110-117.
7. Mirzaxililovich, Y. M., & Nabibullayev, X. F. (2022). ASALARILARDA PARAZITLARI KELITIRIB CHIQRADIGAN KASALLIKLAR. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 1(5), 478-480.
8. Мирзахалилов, М. М. Ў. (2022). ГИДРОХИМИЧЕСКИЙ СОСТОЯНИЕ ПРУДОВ РЫБОВОДНЫХ ХОЗЯЙСТВ И СЕЗОННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ИХ. International scientific journal of Biruni, 1(2), 108-113.
9. Shamuradovna, M. M. F., Mirzakarim o'g'li, M. M., & Shokirovna, A. S. (2022). POLIZ QONGIZI-EPILYAXNA (EPILACHNA CHRYSOMELINA) NING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(13), 702-706.
10. Mirzakarim o'g'li, M. M., & Axmadali o'g'li, Y. A. (2022). BIOLOGIYA DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(13), 692-696.
11. Мирзакулов, А. М. (2022). ФИЗИКА ФАНИДАГИ КИНЕТИК ХОДИСАЛАРНИНГ РЕГЕССИОН ТАХЛИЛИ. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(23), 432-438.
12. Мирзакулов, А. М. (2022). ФИЗИК ХОДИСАЛАРНИНГ ЧИЗИКЛИ РЕГЕССИЯ ТАХЛИЛИ. Science and innovation, 1(A3), 97-102.

13. Mansurjonova, G. (2020). The Main Notions Of Linguoculturology. *Интернаука*, (27), 85-86.
14. Akramjonovna, O. S. (2022). SAKKIZ NUQTALI SKRIPUN HYLOTRUPES BAJULUS LINNAEUS, 1758) QO 'NG 'IZIGA DOIR MA'LUMOTLAR. *Principal Issues Of Scientific Research And Modern Education*, 1(7).
15. Akramjonovna, O. S. (2022). KOKSINELLIDLARNING OZIQA ZANJIRIDAGI O'RNI. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(23), 439-443.
16. Akramjonovna, O. S. (2022). KOKSINELLIDLAR (COCCINELLIDAE) OILANING O 'RGANILISHI. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(13), 733-737.
17. Akramjonovna, O. S. (2022). QORA UY YOG 'OCHQIRQARINING BIOLOGIYASI, EKOLOGIYASI VA ZARAR KELTIRISHI. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(13), 727-732.
18. Mirzahalilovich, Y. M., & Akramjonovna, O. S. (2022). Use of species belonging to the Cossinellidae family and carnivorous beetles against pests. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(10), 89-99.
19. Назаров, М. Ш. (2022). ВЛИЯНИЕ РАЗНЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ НА БИОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЫБ. THE EFFECT OF DIFFERENT ECOLOGICAL ENVIRONMENTS ON THE BIOECOLOGICAL CHARACTERISTICS OF FISH. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(12), 839-842.
20. Назаров, М. Ш. (1995). Биологические особенности воспроизводительной функции серебряного карася *Carassius auratus* Gibello (Bloch, 1783) в разнотипных водоемах Узбекистана.
21. Ма'муров, А. А. (2021). MATERIALS FOR STUDYING CITY BARBELL (COLEOPTERA, CERAMBYCIDAE). *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(2), 102-110.
22. Маърупов, А. А., & Султонов, Д. Ш. (2020, June). *Xylotrechus namanganensis* Nd (Coleoptera, Cerambycidae) қўнғизининг биологияси ва зарар келтириш хусусиятлари. In *Materials International scientific and practical conference "Protection and rational use of natural resources of the South Aral sea region"* Nukus.
23. Маърупов, А. А., & Сапаров, Қ. А. (2022). ФАРФОНА ВОДИЙСИ УЗУНМЎЙЛОВ ҚЎНҒИЗЛАРИНИНГ (СОЛЕОПТЕРА: СЕРАМБЎСИДАЕ) ЭКОЛОГИК-ФАУНИСТИК ТАҲЛИЛИ. *International scientific journal of Biruni*, 1(2), 100-107.
24. Мауров, А. А., & Zokirov, I. I. (2021). UZUNMO 'YLOV QO 'NG 'IZLAR (COLEOPTERA: CERAMBYCIDAE) FAUNASIGA DOIR YANGI MALUMOTLAR. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 603-611.
25. Маърупов-ўқитувчи, А. А. КАТТА ҚАЙРАҒОЧ ПЎСТЛОҚХЎРИНИНГ ОЗУҚА СПЕКТР ХУСУСИЯТЛАРИ. ЎЗБЕКISTОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА

ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ Захириддин Муҳаммад Бобур номидаги Андижон давлат университети, 208.

26. Shermatov, M., Botirov, E., Mukhammedov, M., Qayumova, O., Mirzaeva, Z., & Sotvoldieva, G. (2021). Distribution of Butterflies of the Family Sphingidae (Insecta, Lepidoptera) in the Fergana Valley. *International Journal of Virology and Molecular Biology*, 10(2), 27-33.

27. Yuldasheva, S. K., & Mukhammedov, M. M. GNA (2022). Dependence of Vertical and Horizontal Distribution of Juice in Nature on Soil-Climate Conditions. *RA Journal of Applied Research*, 8(01), 50-52.

28. Muhammedov, M. M., A'zamov, O., Xamidov, A., & Alimdjanova, M. (2021, July). **BIOLOGY AND COMPOSITION OF ICHTHYOFAUNA OF LAKE SARYKAMYSH.** In Конференции.

29. Kholikov, M. Y., Bekchonova, M. F., Kayumova, O. I., Yoqubov, A. A., & Usmanova, T. E. (2021). Protection of animals from the attack of blood-sucking pincers. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(8), 211-215.

30. Холиков, М. Й., & Маърупов, А. А. (2020). СМЕШАННЫЕ ИНФЕКЦИИ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА. In НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: СОХРАНЯЯ ПРОШЛОЕ, СОЗДАЁМ БУДУЩЕЕ (pp. 223-225).

31. Mirzakarimovich, M. Y., & Nishonov, M. (2022). Studying the Efficiency of Teaching the Chemical Technology Course Using Information Technologies. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 13.

32. Нишонов, М. Ф., Юнусов, М. М., & Курбонова, Г. Р. (2020). ПРЕПОДАВАНИЕ ТЕМЫ «АЗОТНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ» НЕТРАДИЦИОННЫМ МЕТОДОМ. *Проблемы современной науки и образования*, (12-2 (157)), 39-42.

33. Mirzakarimovich, Y. M. (2022). UNIVERSITETLARDA KIMYOVIY TECHNOLOGIYA KURSINI OQITISHDA MULTIMEDIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH. *PEDAGOGS jurnali*, 20(1), 140-144.

34. Mirzokhid, M. Y. (2020). Improving the methodology of teaching chemical technology in the integration of information and communication technologies and pedagogy. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 788-791.

35. Mirkozimjon, N. (2021). **PREPARING FUTURE CHEMISTRY TEACHERS TO INTRODUCE REPRODUCTION.**

36. Sadokat, S. A., Ominakhon, M. G., & Maftuna, T. T. (2021). The Importance of the Study of Dendroflag Solids in the Fergana Valley. *Annals of Plant Sciences*, 10(12), 4467-4469.

37. Мирзошарипова, М., & Ахмаджонова, С. Ш. (2022). ЎРГИМЧАККАНАНИНГ БИОЭКОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. *ЎЗБЕКИСТОНДА FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(13), 707-711.

38. Ахмаджонова, С. Ш., & Каюмова, О. И. (2021). Биология фанини ўқитишда муаммоли таълим технологиясидан фойдаланиш. *Общество и инновации*, 2(4/S), 42-45.
39. Ахмаджонова, С. Ш., & Рахимова, Д. Х. (2020). К экологии щелкунов (coleoptera, elateridae) Ферганской долины. *Общество и инновации*, 1(2/S), 319-322.
40. Ахмаджонова, С. Ш., & Каюмова, О. И. (2021). Использование технологии проблемного обучения в преподавании биологии. *Общество и инновации*, 2(4/S), 42-45.
41. Mamatova M. A. Signs of the spread of anemia among the population and the role of blood in the body //INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876. – 2022. – Т. 16. – №. 09. – С. 16-20.
42. Abduxalilovna, M. M. (2022). YUQUMLI KASALLIKARNING TARQALISHIDA MIKROORGANIZIMLARNING RO‘LI QONDA HIMOYA FUNKSIYASINING SHAKILLANISHI. *Ta‘lim fidoyilari*, 8, 104-114.
43. Abdukhalilovna, M. M. (2022). Morphological structure of wheat grain with a high level of nutrient content. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(09), 105-108.
44. Abdukhalilovna, M. M., & Davronovich, A. D. (2022). FORMATION OF PHYSICAL SKILLS THAT INFLUENCE THE MOVEMENT SYSTEM IN THE GROWTH AND DEVELOPMENT OF THE CHILDREN'S ORGANISM. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(10), 80-88.
45. SHaropovich, N. M., Salimovna, S. B., Xasanbayevna, R. D., & Islomiddin og, T. U. S. (2022). FARG‘ONA VODIYSI BALIQCHILIK HOVUZLARIDA TARQALGAN KUMUSH TOVONBALIQ (*CARASSIUS GIBELIO*) NING MORFOBIOLOGIK KO‘RSATKICHLARINI TAHLILI. *O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(13), 686-691.
46. Gadoev, A., Turkistonova, M., Sharipova, B., & Payzieva, O. (2021). LESIONS OF HUMANS WITH SARCOSPORIDIA. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 2(12), 290-294.
47. Sultonov D.Sh,Zokirov I.I, Axmedova Z.Yu, Ma‘rupov A.A, Yo‘lbarsova I.I Meva po‘stloqxo‘r qo‘ng‘izining (*Scolytus mali* bechst.) bioekologiyasi va ozuqa spektri// *Yosh olimlar axborotnomasi (ilmiy jurnal)*.-Toshkent, 2020.- №1(3).-B 45-51.
48. Muhammadzikirovna, G. O. (2022). Trophic feeding of soybean pests with other plants. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 12, 16-19.
49. Yuldasheva, S., Gofurova, O., & Askarova, G. (2022). PROSPECTS OF CROP GROWING AND SIGNIFICANCE. *Science and innovation*, 1(D6), 298-302.
50. Xalmatova, S., & Akramov, A. (2022). KIMYOVIY O ‘G ‘TTLAR TARKIBIDAGI TURLI MODDALAR ORQALI TUPROQLAR QATLAMINI IFLOSLASHI VA UNING OLDINI OLIH CHORA TADBIRLARI. *International scientific journal of Biruni*, 1(2), 4-7.

51. Xalmatova, S., Gaybullayeva, M., & Akramov, A. (2022). O 'SIMLIKLAR OLAMIGA INSON FAOLIYATINING SALBIY TA'SIRI, HAMDA UNI OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 947-953.